

Nev'î'nin Siyâsetnâme Türündeki Eseri:

Fezâ'ilü'l-Vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-Ümerâ*

FATİH KOYUNCU**

Nev'î's the Type of Work in Book of Politics:
Fezâ'ilü'l-Vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-Ümerâ

Ö Z E T

Toplumun ihtiyaçlarına göre eser kaleme alan yazarlar, ideal bir devlet yönetimi ile ilgili konulara da değinmişlerdir. Ahlâk kitapları arasında ayrı bir tür haline gelen siyâsetnâmeler, iyi bir yöneticinin nasıl olması gerektiğini anlatan metinlerdir. Bu eserler sultanlarla ilgili, vezirlerle ilgili ve siyâset sanatı dışında birçok ahlâkî konunun işlendiği siyâsetnâmeler olarak üç grupta incelenmiştir. Devlet yönetimiyle alakalı olan bu bahisler âyet, hadis ve dinî-ahlâkî ölçülere göre izah edilmiştir. Klasik Türk edebiyatında siyâsetnâme türünde telif ve tercüme birçok kitap yazılmıştır. Bu konuda eser kaleme alanlardan birisi de 16. asrın önemli şairlerinden Nev'î'dir. Yazar, Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ isimli eserini 1596 yılında kısa bir süre vezirlik yapan Cigalazâde Yusuf Sinan Paşa adına yazmıştır. Müellif bu eserinde vezirlerin sultanlar ve devlet işlerinin idaresi için gerekli olduğunu ifade eder. Vezirsiz sultanın sadece Allah olduğunu belirten Nev'î, metinde âyet, hadis, kıssa, Arapça, Farsça ve Türkçe şürlere yer vermiştir. Yazar, hacimli olmayan bu eserinde nâsirliğini göstermiş, sanath dil kullanmıştır. Nev'î, metinde "haslet, faide, havass" gibi ara başlıklar kullanmış ve tarihte vezirliğiyle ün yapmış kişileri örnek göstererek konuyu anlatmıştır. Bu yazıda, siyâsetnâmelerle ilgili genel bilgilere yer verilmiş; Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ şekil ve muhteva bakımından incelendikten sonra eserin metni sunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELE R

Klasik Türk Edebiyatı, Siyâsetnâme, Nev'î, Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ.

ABSTRACT

The authors, written work according to the needs of society, have mentioned related topics about the state government. Book of politics which occurred as a separate type in morality books are text explaining how it should be a good manager. Book of politics were examined in three groups as mentioned sultans, viziers, and many ethical issues beyond politics. The bets relating to the state government was explained according to verse of the Koran hadiths and religious-moral dimensions. The type of work in book of politics has been written original and translated many books in classical Turkish literature. One of the principal authors of the work in this field, 16th century's most important poets, is Nev'î. He was written the work named Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ in the name of Cigalazade Yusuf Sinan Paşa, vizier short time in 1596. The author implies that the vizier is essential to work of administration of state and the sultans. Nev'î is pointed out that Allah, who without help anybody, is Sultan and included verses, hadith, story, Arabic, Persian and Turkish poetries in the text. The author shows that as a prose writer yourself in the short work and used artful language. Nev'î used titles like that "haslet, faide, havass" and explained the issues given examples person, famous a vizier in history.

In this paper provided general information about book of politics, after, the work Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ is examined in terms of form and content, presented the text of the work.

KEYWORDS

Classical Turkish Literature, Book of Politics, Nev'î, Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ.

* Makalenin Geliş Tarihi: 31.10.2016 / Kabul Tarihi: 24.11.2016.

** Dr., Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl., (fkoyuncu06@gmail.com).

Giriş

Arapça bir kelime olan siyâset, “bir nesnenin iyi durumda bulunması için özen göstermek, seyislik, atı terbiye etme” anlamına gelmekle birlikte, “toplumun işlerini üzerine alma, yürütme, yönetme işi; insan topluluklarını yönetme sanatı” olarak tarif edilmiştir (Köse 2009: 294). Siyâset ve halk yönetimi konuları bilimlerle ilgili yapılan sınıflamada “hikmet-i ameliye” başlığı altında toplanmıştır. Kınalızâde hikmet-i ameliyeyi; ilm-i ahlâk, ilm-i tedbîrü’l-menzil (evi idare ilmi), ilm-i tedbîrü’l-medîne (şehri, devleti idare ilmi) olarak üç gruba ayırır (Koç 2007: 44-45).

Siyâsetnâmeler, yazılış gayeleri itibariyle ahlâk kitapları arasında yer alır. Ağâh Sırrı Levend, ahlâk kitaplarını konularına ve amaçlarına göre şu şekilde sınıflandırmıştır: Genel Ahlâk, Siyâsetnâmeler, Nasihatnâmeler, Meviza Yollu Eserler, Ahlâkî Güzel Sözler, Fütüvvetnâmeler, Kabusnâme Çevirileri, Kelile ve Dimne Çevirileri, Hikayelerle Süslenmiş Ahlâkî Eserler, Ahlâkî Fıkralar ve Hikâyeler, Atasözleri, Türü Eserler (Levend 1963: 96-97). Bu tasnifte ayrı gruplarda yer alan eserler arasında bazı konular ortaktır. Mesela, siyâsetnâmelerde daha çok zulüm ve adalet konusu işlenir. Bu bahislere genel ahlâk kitaplarında da değinilmiştir. Genel ahlâk türünde yazılan eserlerdeki konulara nasihatnâmelerde rastlamak mümkündür. Bundan dolayı yukarıda yapılan sınıflandırmaya kesin bir hat konulamaz. Kitaplar, işlenen konuların yoğunluğuna göre yukarıdaki gruplara dahil edilmektedir (Levend 1963: 97).

Toplumun ve çağın ihtiyaçlarına göre eser kaleme alan yazarlar ideal bir devlet yönetimi ve idarecilik konusunda birçok kitap yazmışlardır. Ahlâk kitapları arasında ayrı bir tür haline gelen siyâsetnâmeler, devlet yönetimiyle ilgili eserlerdir. Ayrıca siyâset kelimesinin “suçluyu cezalandırmak” anlamından dolayı suçluya uygulanacak cezalardan bahseden metinler de “siyâsetnâme” adıyla anılmaktadır (Levend 1962: 168). Doğru edebiyatında eskidenberi asrın ihtiyaçlarına göre devlet idaresi ve ideal bir yöneticinin nasıl olması gerektiği konusunda eserler kaleme alınmıştır. Eski Hint ve İslâm öncesi Fars edebiyatında örneklerine rastlanılan siyâsetnâmelere Klasik Türk edebiyatında da rağbet edilmiştir (Kafesoğlu, 1955: 231).

Ahlâk kitabı kategorisine dahil olan siyâsetnâmelerde anlatılan bahisler dinî esaslara göre izah edilmiştir. Konular anlatılırken âyetlerden, hadislerden, peygamber kıssaları ve İslâm büyüklerinin sözlerinden faydalanılır (Levend 1962: 171). Bu tür eserlerde öncelikli muhatap idarecilerdir; fakat toplumun genelinin istifade edeceği ahlâkî bahisler de bulunmaktadır.

Siyâsetnâmelerde genellikle devlet yönetimi ele alınmaktadır. Bu metinlerde amaç, devleti idare edenlere veya herhangi bir yöneticilik vazifesinde bulunanlara idare sanatı hakkında tavsiyelerde bulunmaktır. Devlet başkanlarında bulunması gereken özellikler, yönetimde dikkat edilmesi gereken hususlar, devlet görevlilerinin tayini, hükümdarların Allah'a ve halka karşı sorumlulukları, devletin ayakta durması için idarecilere düşen vazifeler bu eserlerde işlenen temel konulardır. (Adaloğlu 2009: 304) Siyâsetnâmeler, özellikle ilk ve ortaçağlarda siyâsî otoriteyi elinde bulunduran hükümdarlar için kaleme alınmıştır. Siyâsetnâme türündeki eserlerde siyâset sanatı dışında ibadet, ahlâk ve âdâb-ı muâşeret gibi konuların işlendiği de görülmektedir (Canatan 2014: 6-7).

Siyâsetnâmelerin yazılmasında sultanların veya vezirlerin istekleri etkili olmuştur. Sultanlar için kaleme alınan eserlerde saltanatın esasları ve şartları, sultanlar için lazım olan hususlar, sultanların halkla ilişkisi ve âdil olması, saltanatın devamlılığı için gerekli olan özellikler gibi konular işlenir. Bu eserlere daha çok "Nasîhatü'l-mülûk, Tuhfetü'l-mülûk, Zahîretü'l-mülûk ve's-selâtin, Enîsü'l-mülûk" gibi isimler verilmiştir.

Vezirlerle ilgili olan eserlerde vezirliğin gereği ve şartları, vezirlik makamının ehemmiyeti, vezirlerin sultanlara ve halka karşı görevleri anlatılır. Bunlar işlenirken tarihte vezirliğiyle ün yapmış kişilerden örnekler verilir. Bu eserlere "Nasîhatü'l-vüzerâ, Tuhfetü'l-vüzerâ, Hadîkatü'l-vüzerâ, Âsaf-nâme" gibi isimler verilmiştir.

Genel olan siyâsetnâmelerde ise siyâset sanatı dahil ibadet, yaratılış ve adalet gibi konular işlenir (Uğur 2001: 4).

Klasik dönem Osmanlı siyâsetnâmeleri, İslâmî ölçülerle varlığını devam ettiren üç ana siyâsî felsefe ve düşünce temeline dayanmaktadır: İlki Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* isimli eserinde eski Hint felsefesiyle karışmış, eski Türk siyâsî telakkileridir. Bir diğeri, tipik örneğini Nizamülmülk'ün *Siyâsetnâmesi*'nin oluşturduğu eski Hint siyâsî düşüncesiyle

karışmış İran siyâsî anlayışıdır. Son olarak, Platon ve Aristo'nun fikirlerine dayanan ünlü filozof el-Kindî'nin risaleleri ile başlayıp Farabî'nin *el-Medinetü'l-fâzıla* ve *Kitâbü's-siyâse* isimli meşhur eseriyle devam eden, ayrıca muhtelif zamanlarda yazılmış *es-Siyâsetü's-şerîyye* isimli pek çok eserle temsil edilen eski Yunan ve İran siyâsî düşüncesi ile İslâmın sentezinden oluşan Müslüman Arap siyâsî telakkisidir (Altay 2011: 1805).

Klasik Türk edebiyatı tarihinde kaleme alınan siyâsetnâmelerin en önemli kaynaklarından biri, Fars edebiyatında yazılan eserlerdir. Siyâsetnâmeler, Osmanlı siyâsî düşünce geleneğinin teşekkülü ve gelişimi açısından önem arz eder. Bu eserler başta padişahlar olmak üzere toplumsal sınıf ve zümrelerin görevlerini ve sorumluluklarını ihtiva ettiği için mühimdir (Altay 2011: 1796). Siyâsetnâmeler genellikle ulema, devlet adamları, şehzade ve padişah hocaları tarafından kaleme alınır.

Osmanlı Devleti'nde bilhassa müesseselerin bozulma temayülünün ortaya çıktığı 16. yüzyılın sonlarından itibaren bu alanda önemli eserler yazılmıştır (İpşirli 1977: 15). Özellikle 17. ve 18. asırlarda yazılan bazı siyâsetnâmelerde devlet işlerinde görülen aksaklıklar eleştirilmiş ve idarecilerde olması gerekenler vasıflar anlatılmıştır.¹ Bu türde yazılmış eserlerden çağın sosyal ve toplumsal hayatını, askerî ve mâlî kurumlarını, toplumun gelenek ve göreneklerini öğrenmek mümkündür. (Levend 1962: 168).

Klasik Türk edebiyatında birçok telif ve tercüme siyâsetnâme yazılmıştır.² Bu türde eser verenlerden birisi de 16. asır Klasik Türk edebiya-

¹ Bk. Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar, Kitâb-ı Müstetâb, Kitâbu Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn, Hırzû'l-Mülûk*, TTK Yayınları, Ankara, 1988; Ali Canip Yöntem, "Dördüncü Murâd Devrine Dair Kadızâdenin Bir Manzumesi", *Prof. Ali Cânîp Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, hzl. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan, Sözler Yayınları, İstanbul, 1996, s. 423-429; Hüseyin Rağıp Uğural, *Defterdar Sarı Mehmet Paşa Devlet Adamlarına Öğütler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

² Türk edebiyatında kaleme alınan siyâsetnâmeler için bk. Bursalı Mehmet Tahir, *Siyâsete Müteallik Âsâr-ı İslâmiyye*, Kader Matbaası, İstanbul, 1332; Agâh Sırrı Levend "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten*, 1962, s. 167-194; Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyâsetnâmeleri*, MEB Yayınları, Ankara, 2001; Orhan Çolak, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1/2, 2003, s. 339-378.

tının önemli isimlerden olan Nev'î'dir. (d.1533-34-ö.1599) Asıl adı Yahya olan Nev'î, Kanunî döneminin tanınmış Halvetî şeyhlerinden Pîr Ali'nin oğludur. Malkarâ'da babasının gözetiminde tasavvufî terbiye almış ve tahsil görmüştür. Daha sonra İstanbul'a gelmiş, Karamanî Ahmed ve onun kardeşi Mehmed Efendi'den iyi bir eğitim almıştır. Birçok medresede müderrislik yapan şair, 1590'da Bağdat kadılığına tayin olunmuştur. Daha sonra şehzade hocalığına getirilen Malkaralı Nev'î, 24 Haziran 1599 tarihinde vefat etmiştir. Velûd bir şair olan Nev'î, manzum ve mensur otuzdan fazla eser kaleme almıştır. Bunlardan birisi de vezirlerin faziletlerinden ve hasletlerinden bahseden *Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ* isimli bir siyâsetnâmedir.³

1. Nev'î'nin Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ'sı

Nev'î, bu eserini Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1606) adına yazmıştır.⁴ Yusuf Sinan Paşa, Cerbe Savaşı'nda (1560) babası ile birlikte esir olarak İstanbul'a getirilmiştir. Enderunda yetişerek Müslüman olmuş ve Yusuf Sinan adını almıştır. 23-25 Ekim 1596 tarihlerinde yapılan Haçova Meydan Savaşı'nda önemli görevler üstlenen Sinan Paşa, 27 Ekim 1596 yılında devlet erkânının teklifiyle sadrazam olmuştur. Göreve geldiğinde tımar sahipleri ve ulufeli asker içinde yoklama yaptırıp mevcut olmayanlara ceza kesmiştir. Ayrıca Kırım Hanı Gazi Giray'ı azlettirip yerine

³ Nev'î hakkındaki detaylı bilgi oğlu Atâyî tarafından kaleme alınan *Hadâ'iku'l-hakâ'ik Fî Tekmiletî'ş-şakâ'ik* isimli eserde verilmiştir. Nev'î'nin hayatı için bk. Suat Donuk (hzl.), *Nev'îzâde Atâyî Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmiletî'ş-Şakâ'ik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015, s. 1090-1017; Meserret Diriöz, "Nev'î", *Türkoloji Dergisi*, Cilt VII, 1977, s. 83-102; Hasibe Mazıoğlu, "Nev'î'nin Hayatı ve Kişiliği," Eski Türk Edebiyatı Makaleleri, TDK Yayınları, Ankara, 2014, s. 431-467; Nejat Sefercioğlu, "Nev'î, Yahya", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatuisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3071>

⁴ Meserret Diriöz, *Türkoloji Dergisi*'nde yayımladığı "Nev'î" isimli makalesinde *Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ*'nın Koca Sinan Paşa adına yazıldığını söylemiştir. Nev'î'nin bu eserinden bahseden çalışmalarda bu bilgi tekrar edilmiştir. Halbuki eserin Yusuf Sinan Paşa adına yazıldığı Nev'î tarafından metinde belirtilmiştir. Ayrıca Nev'î, Koca Sinan Paşa'yı daha önce ağır ifadelerle de yermiştir. Bk. Tunca Kortantamer, "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, S. 11, 1991, s. 215-228.

Fetih Giray'ı getirmesi üzerine muhaliflerin de girişimiyle kırk gün sonra vezirlikten azledilmiştir (Şakiroğlu 1993: 525-526).⁵

Nev'î eserini Yusuf Sinan Paşa'ya sunduğunu şu ifadelerinde dile getirir: "Ya'ni vezîr-i Yûsuf-semiyy Âşaf-sîmâ hürşid-i semâ'-i şehâ nâ'ib-i dem-i Mesîhâ hazret-i Sinân Pâşâ," Burada "vezîr-i Yûsuf-semiyy" ifadesinden anlaşılacağı üzere kastedilen şahıs III. Murat ve III. Mehmet zamanlarında vezirlik yapan Koca Sinan Paşa değil, Yusuf Sinan Paşa'dır.

Bu eserin yazım tarihi hakkında metinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. *Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ*, Yusuf Sinan Paşa'nun vezirliği zamanında kaleme alındığı için 27 Ekim-5 Aralık 1596 tarihleri arasında yazılmıştır. Nev'î'nin şehzade hocalığı, III. Mehmed'in tahta geçmesinden (16 Ocak 1595) ve şehzadelerin idamından sonra sona ermiştir. (Donuk, 2015: 1096) Yazar, görevden ayrıldığı zamandan yaklaşık on bir ay gibi bir süre sonra Cigalazâde Yusuf Sinan Paşa'ya ithaf ederek bu eserini kaleme almıştır. Nev'î'nin Sinan Paşa'ya olan muhabbetine onun *Divan*'ında da rastlamaktayız. *Divan*'da Sinan Paşa adına yazılmış iki kaside bulunmaktadır. "Medh-i Serdâr-ı Zafer-kirdâr Vezîr Sinân Paşa" başlığı altında aşağıda örnek olması için yer verdiğimiz beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair, Sinan Paşa'nın yapmış olduğu seferleri anlatarak onu metheder:

'Ale's-sabâh ki serdâr-ı leşker-i hâver
Sipâh-ı Rûm ile kıldı diyâr-ı şarka sefer

Şitâ gidüp yirine hâkim oldu şâh-ı bahar
Nişân-ı hükûm-i hümâyûnı şekl-i sünbül-i ter

Diyâr-ı şarka gider yâ meğer Sinân Pâşâ
Virildi şâh-ı cihandan livâ vü tîg u kemer

Hikâyet-i sıfat-ı Âsaf ü Nizâmü'l-mülk
Hadîs-i menkabetünden fesâne-i kemter

Sipâh-ı leşker-i a'dâyı mahv ider kılıcun
Misâl-i tal'at-i hurşid ü gaybet-i ahter (Tulum ve Tanyeri 1977:53-56)

⁵ Cigalazâde Sinan Paşa için ayrıca bk. Mehmet Arslan, *Osmanlı Sadrazamları, Hadîkatü'l-vüzerâ ve Zeyilleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 84-85.

Nev'î, yine *Divan'*da, "Der Vâsî Ceng-i Tâbûr-ı Cıgala-zâde Sinân Pâşâ Der-Sefer-i Eğri" başlığı altında Sinan Paşa'nın Eğri seferini anlatarak onu över:

Mücâhid fî-sebîli'llâh Sinân Pâşâ-yı ceng-âver
Kim oldur cân u ser virür fedâyîlerde ser-defter

Hadîd-i tıgıla mesdûd idüp hasmuñ güzergâhın
Olup Ye'cûc-ı küffâra misâl-i sedd-i İskender

Bu gün ol hizmet-i erkân-ı İslâm'ı tamâm itdi
Hudâvendân-ı devlet itmesünler hakkını ebter

Yazıldı hâme-i rumh-ile vâsî safha-i hâke

Zebân oldı senâ vü medhine şemşîr ile hancer (Tulum ve Tanyeri
1977: 57)

*Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ'*nın bilinen tek nüshası Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Ayasofya 2893 numarada kayıtlıdır. Eser, on varaklık bu yazmanın başında yer alır. Nüshanın zahriyesinde I. Mahmud'a ait vakfiye mührü olup burada "El-hamdü lillâhi'llezi hedânâ li-hâzâ ve mâ küne li-nehtediye levlâ en hedânâllah vakf-ı Maḥmûd ḥân bin Muştafâ Şâh el-muẓaffer dâ'mâ"⁶ yazılıdır. Ayrıca zahriyede eserin I. Mahmud'un vakfiyesinde yer aldığı, yine onun zamanında Ahmed Şeyhzâde tarafından yazıldığı bilgisi bulunmaktadır. Yazmanın sonunda "Min münşe'âti'l-hakîr Nev'î" ibaresi vardır. Bu ifadeden mevcut yazmanın Nev'î'nin kaleminden çıkan bir nüshadan veya müellif nüshasından çoğaltılan bir yazmadan I. Mahmud'un saltanat zamanı olan 1730-1754 yılları arasında istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Çalışmamızda eserin bu nüshasından faydalanılmıştır.

1.1 Eserin Muhtevası

Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ muhtevası gereği yukarıda yapılan tasniften de anlaşılacağı üzere vezirlerle ilgili siyâsetnâmeler grubuna girmektedir. Nev'î'nin risalesine verdiği isim, metnin içeriğini

⁶ Bk. Günay Kut ve Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 31.

kapsayacak bir başlıktır. Vezirlerin faziletinden bahseden bu eserde padişahlar için yardımcıların çok gerekli olduğu, vezirsiz sultanın sadece Allah olduğu vurgulanır. Nev'î, Sinan Paşa'ya attığı eserine başlamadan önce Klasik edebiyatın geleneğine uygun olarak Allah'a hamd eder ve Hz. Muhammed'e salâvât getirir. Müellif, daha sonra eserin esas konusuna giriş yapar. Burada bazı insanların Allah tarafından üstün kılındığını ve ilahî kurallar gereği bazı kişilerin seçilip insanlara idareci yapıldığını söyleyerek konuyla ilgili şu hususları vurgular: İdarecinin bir dayanak noktasına ve işini iyi yapması için bir yardımcıya ihtiyacı vardır; sadece yaratıcı tek olarak iş yapmaya kâdirdir. Sultan her ne kadar âdil ve kâmil de olsa vezir olmadan ülke mamur olmaz. Eğer sultan vezirin yapacağı bir işe girişmek isterse, onun vezirden farkı olmaz. Her mertebenin bir sahibi ve her kapının bir bekçisi vardır.

Vezirliğin gereğini izah eden Nev'î, daha sonra insanların en şerefliilerini üç gruba ayırır: Bunlar sırasıyla peygamberler, halifeler ve vezirlerdir. Bir sultanın vezirsiz olmayacağını Hz. Musa'nın Allah'tan bir yardımcı talep etmesiyle ilişkilendirir. Yazar, vezirliğin gereğini izah ettikten sonra Sinan Paşa'nın methine geçer. Sinan Paşa'nın Hz. Yusuf'la aynı adı taşıdığını, simasının Âsaf'a benzediğini, onun çok akıllı ve hikmet sahibi olduğunu mübalağalı benzetmelerle ifade eder. Nev'î, *Divân*'ında yer alan "adâlet" redifli kasidesine yer vererek Sinan Paşa'yı övmeye devam eder. Buradaki beyitleri ona atfederek Sinan Paşa'yı birçok güzel vasıflara sahip ve adâlet kaynağı olarak gösterir. Müellif, daha sonra eserini kaleme alma sebebini izah eder. Burada vezirliğin bazı faziletlerinden ve özelliklerinden bahseden bir risale kaleme almak istediğini belirtir. Nev'î, vaaz ve hikmet cevherlerini, büyüklerin sözlerini ifadelerine süs yaparak aktardığını söyler. Yazar, "haslet" başlığı altında vezirin himmet sahibi ve kâmil olmasını, insanlara lütuf ve ihsanlarda bulunması gerektiğini belirtir. "Hulk" adı altında ulemaya riayet etmeyi, salih kişilerle beraber olmayı nasihat eder. Bunu örneklendirmek için Gazneli Mahmud'un bir kıssasına yer verir.

Nev'î, "isabet" başlığına müteakip düşünerek hareket etmeyi ve aceleci olmamayı eski Fars padişahlarından Perviz'in bir kıssasına ve hükemanın sözlerine yer vererek anlatır. "Azimet" başlığı altında memleket işlerine küçük olsun büyük olsun ehemmiyet verilmesi gerektiğini

söyler. Müellif, her işi zamanında yapmayı ve ertelememeyi nasihat eder. Ona göre vezir, sultanın gözü, kalbi, kulağı ve hüküm veren dili gibi olmalıdır. Bir konuda sultan veziriyle fikir alışverişinde bulunursa, ona her yönüyle itimad etmelidir. Bunun için vezir, eminliğiyle padişahın her konuda kendine güvenmesini sağlamalıdır.

Nev'î, vezirin sultanın aynası olduğunu, sultanın felaketinin vezirin akılsızlığıyla olacağını söyler. Ona göre veziri ayıplamak, sultanı ayıplamak gibidir ve bu tavır devlete zarar verir. Yazar, vezirin iyi ahlâklı, zeki, dindar ve hilm (yumuşak huyluluk) gibi iyi özelliklere sahip olmasını nasihat eder. Bu vasıflara sahip olmayan bir kişinin vezirliğe getirilmemesi gerektiğini belirtir. Buna örnek olarak Firavun'un, veziri Haman'ın fikrini aldıktan sonra inad edip imanı kabul etmediğini söyler. Müellife göre vezirin adaletli olması ve her işin doğru yolunu bilmesi gerekir. Akıllı bir vezir memleketin durumunu bilmeli ve bunu dikkate alarak çareler bulmalıdır.

Yazar, son olarak Sinan Paşa'nın yapmış olduğu başarılı işlerle Âsaf bin Berhiyâ, Büzürcmihr, Nizâmülmülk ve Amîdüddin-i Salgurî gibi vezirliğiyle ün yapmış şahıslardan, Beydebâ gibi filozoftan daha üstün olduğunu söyler. Nev'î'ye göre isimleri anılan zatlar Sinan Paşa'nın zamanında yaşasalardı, sönmük kalacaktı. Eserde son olarak dua bölümü yer alır. Yazar burada, Allah'tan Sinan Paşa'nın sağlıklı olmasını, eksikliklerden ve zıtlıklardan kurtulmasını temennî eder. Ayrıca devletin güçlü olmasını niyaz eder.

1.2. Eserin Şekil Hususiyetleri

16. asrın önemli edebî şahsiyetlerinden biri olan Nev'î'nin *Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ* isimli risalesi içerisinde manzum parçaları da ihtiva eden mensur bir eserdir. Sekiz varak olan bu metinde vezirlerin devlet işlerindeki önemli rolü anlatılmış ve ideal bir tablo çizilmiştir. Nev'î'nin iyi bir nâsir olduğu bu eserinden de anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemi olan 16. asırda yazılan mensur eserlerde süslü nesir örneklerine rastlanmaktadır. Bir önceki asra ait yalın ifadeler yerine metinlerde birleşik ve uzun cümlelere daha sık rastlanır (İsen 2006: 82-83). Nev'î, bu eserinde orta nesre örnek olacak ifadelere yer verse de

daha çok süslü nesri tercih etmiştir. Metinde Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara sıklıkla yer veren yazar, eserde akıcılığı sağlamak için secilere de başvurmuştur:

“Çün güşāyiş-i ebvāb-ı kıl ü kāl ve ‘urūc-ı medāric-i her-emr-i zībāl bī-per ü bāl sitāyiş-i İzid-i Müte‘āl ve ‘ināyet-i şalavāt-ı Resūl ve aşhāb ü āl nā-müyesserdür. Ve şehensāh, bi’smillāh bārgāh-ı mülk-i suhanda bī-vāsīta-i hāmd-i Hūdā mānend-i sultān-ı bī-vezīr ü sipāh ārāyiş-i zīb ü ferden hālī vü ebter ve haqq-ı hāmdüñ edāsı hāric-i maqdūr-ı beşer olduğı günden aźherdür.” [1b]

Müellif, konuyu izah ederken Klasik Türk edebiyatının ve İslām ahlākının temel kaynaklarından olan *Kur’ân-ı Kerîm*’den âyetlere ve Hz. Muhammed’in hadislerine yer vermiştir. Yazar, ayrıca mevzuyla ilgili büyüklerin sözlerine de müracaat etmiştir. Nev’î Efendi, metinde yer verdiği bu iktibasları bazen kendisi izah etmiştir:

“bi-teşrîf-i القرب في المودة ⁷ ħāk-būs-i kadem-i aşhāb u ħadem-i ħayrū’l-verā...” [1b]

“çün ber-mücib-i fehvā-yı ⁸ وفضلناهم على كثير ممن خلقنا Rabbü’l-erbāb ve sünnet-i seniyye-i Müsebbibü’l-esbāb eşref-i ülü’l-elbābdan...” [2a]

“āyet-i *Kur’ân*’dur ki Allāhu Te‘ālā lisān-ı Mūsā ‘aleyhi’s-selāmdan ħikāyet idüp buyurur: واجعل لى وزيرا من اهلي ⁹

[2b]“Şālīşen العلماء ورثة الانبياء ¹⁰ ħadīs-i şahīḫ-i Muştafā mıdur şallallāhu ‘aleyhi ve sellem?” [4a]

Lā-cerem cevher-i لسان الحال انطق من لسان المقال ¹¹ tāc-ı kelāma zīver ve ser-suhana zīb-i efsur kılındı.” [1b]

⁷ “...akrabalıktan doğan sevgiden başka ...” (*Kur’ân-ı Kerîm*, Şura, 42/23)

⁸ “... ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.” (*Kur’ân-ı Kerîm*, İsra, 17/70)

⁹ “Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver.” (*Kur’ân-ı Kerîm*, Tâhâ, 20/29)

¹⁰ “Âlimler peygamberlerin vârisleridir.” (Tirmizî, İlm,19).

¹¹ “Hâl dili, konuşma dilinden daha tesirli söz söyler.”

“Te’ennî vü imhâl ile niçe yaramazlıklar eylüge intikâl ider ki hûkemâ dimişlerdür: Ya’ni يفسد الامر ثم يصلح و يسكر المرء ثم يضحو و يكدر الماء ثم يصفو 12 قد يعزب العقل ثم يؤب و اрифيتاب-1 ‘aql hicâb-1 gurûbda iken şubh-1 sa’âdet irişüp şulûf ider ve emr-i fâsid ü muhtell rüşd ü şalâha mübeddel olur ve sekrân-ı ma’şiyet hidâyet-i Hâk’â muķarenet ile şâhî vü mâ’-i mûkedder tevaķķuf u sükûn ile şâfi olur dimekdür.” [5b]

Yazar, ele aldığı ve işlediği konuların daha iyi anlaşılması için manzumelere de müracaat etmiştir. Metinde Türkçe 24, Farsça 13, Arapça 6 olmak üzere toplamda 43 beyit yer almaktadır. Müellif, eserin giriş bölümünde kendi *Divan*’ında yer alan “Der-Vasf-ı Mehemed Paşa” isimli “adâlet” redifli kasideye yer vermiştir. Burada, yazılan vasıfları Sinan Paşa’ya atfederek onu övgü dolu sözlerle methetmiştir. Aşağıda bu kasideden, Arapça ve Farsça beyitlerden örneklere yer verilmiştir:

Ey hâk-i cenâbuñ güher-i kân-ı ‘adâlet [3a]

Na’l-i feresüñ efser-i hâķân-ı ‘adâlet

Āfâķa cenâbuñdan eser bād-ı mürüvvet [3a]

Cûduñla yaķar ‘âleme bārân-ı ‘adâlet

[2a] فاصابة الخلفاء فيما حاولوا

مقرونة باصابة الوزراء

[2b] مسعود هر دو كيتى مختار اين سه مولود

مقصود چار عنصر مورد و هفت كشور

Eserde sanatlı bir dil kullanan yazar, Sinan Paşa’yı methederken mübalağalı bir anlatım tercih etmiştir. Onu Büzürcmihr’den daha akıllı ve cömertlik göğünün güneşi olarak vasıflandırır. Ayrıca tarihte vezirliğiyle meşhur olan Âsaf bin Berhiyâ, Büzürcmihr, Nizâmülmülk, Amîdüddîn-i Salgurî’nin ve Beydebâ gibi bir filozofun Sinan Paşa’nın yanında sönük kalacağını belirtir:

[2b] “Ya’ni vezîr-i Yûsuf-semiyy Āşaf-sîmâ hûrşîd-i semâ’-i şehâ nâ’ib-i dem-i Mesîhâ hâzret-i Sinân Paşa,”

¹² “Akıl bazen zorlanır, acı çeker sonra kavrar; işler bazen bozulur sonra düzelir. Kişi bazen sarhoş olur, sonra ayılır ve bazen su bulanır, sonra durulur.”

“Haqqā bir vezīrdür ki, pīr-i ‘aql-ı küll aña tufeyl-re’y ü tedbīr ve hezār Büzürcmihr-i hured mihr-i h̄ikmetine nisbet zerre-i h̄urd u haqqīrdür. Keff-i güherbārı vaqt-i şehāda keff-i şehāsın [3a] semā ider ve himmet-i tab‘-ı şāfi dem-i ‘adl ü inşāfda kesr-i t̄aḡ-ı t̄aḡat-i Kisrā kıılır.”

[8a] “...bir vekīl-i ḡavī-tedbīr ve h̄ākim-i rūşen-zamīr taḡdīr itdi ki eger Aşāf bin Berhīyā ve Büzürcmihr-i Kisrā ve Beydebā-yı Feylesof ve Nizāmü’l-mülk-i Selçuḡı ve ‘Amīdü’d-dīn-i Salḡurī bu cümleñüñ kevākib-i vücūdı müşārun ileyh vezīrūñ devr-i zamānına iḡtirān ide idi, hengām-ı teysīr-i mühimmāt-ı meşālīh ve eyyām-ı tedbīr-i mübhemāt-ı menāciḡde her biri āfāḡ-ı ḡumūl u ḡurūbda āfil olup envār-ı re’y-i zamīrleri mużmaḡill ola idi.”

Yazar, eserinde “Haslet, Fāide, Hulk, İsbet, Azīmet, Havāss-ı Vezīr” gibi ara başlıklar kullanarak anlatmak istediḡi hususları açıklamıştır. Ayrıca metinde anlatılan bahisleri somutlaştırmak ve anlaşılabilirliḡi arttırmak için hikayelere başvurmuştur. Müellif, burada Gazneli Mahmud, Perviz ve Erdeşir-i Babek gibi hükümdarların konuyla ilgili kıssalarına yer verir. Eserde izah edilen konular İslām ahlākı ölçülerine göre anlatılmıştır.

2. Sonuç

Ahlāk kitapları arasında yer alan siyâsetnâmeler ayrı bir tür olmuştur. Klasik Türk edebiyatında özellikle Fars edebiyatının tesiri ile telif ve tercüme birçok siyâsetnâme kaleme alınmıştır. Devlet yönetimiyle ilgili olan bu eserlerde başta sultanlar olmak üzere şehzadeler, vezirler ve idareci olabilecek insanlarla ilgili konulardan bahsedilmiştir. Ayrıca siyâsetnâmelerde toplumun birçok kesimini ilgilendirecek hususlara da değinilmiştir. 16. asrın meşhur şairi ve otuzdan fazla eser kaleme alan Nev’î, *Fezâ’ilü’l-vüzerâ ve Hasâ’ilü’l-ümerâ* isimli bir siyâsetnâme kaleme almıştır.

Metinden anlaşıldığına göre yazar, bu eserini III. Mehmed’in saltanatı döneminde sadrazamlık yapan Yusuf Sinan Paşa adına yazmıştır. Eserin telif tarihini tam olarak belirtmeyen Nev’î, *Fezâ’ilü’l-vüzerâ ve Hasâ’ilü’l-ümerâ*’yı 27 Ekim-5 Aralık 1596 tarihleri arasında Sinan Paşa’nın vezirliḡi zamanında yazmıştır. Burada Sinan Paşa’yı mübalaḡalı

vasıflandırmalarla öven yazar, vezirlerin öneminden bahseder. Ona göre vezirler sultanlar için çok önemli yardımcıdır, devlet işlerinin düzeni ve intizamı için şarttır. Nev'î, daha sonra vezirlerde bulunması gereken adâlet, teennî, hilm gibi ahlâkî değerlerden bahsederek ideal bir kişiyi tarif eder. Yazar bu eseri kaleme alırken sanat kaygısı gütmüş, metinde süslü nesri tercih etmiştir. Konuları izah ederken âyet, hadis, kıssa ve şiirlere yer vermiştir. Böylece edebî bir siyâsetnâme kaleme almıştır.

Nev'î'nin *Fezâ'ilü'l-vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-ümerâ* isimli eseri Klasik Türk edebiyatında yazılmış edebî bir siyâsetnâme örneği olması açısından önemli görülmektedir. Süslü nesir örneği olan bu eserde ideal bir devlet yönetimi hakkında mühim tespitler vardır. Burada günümüz idarecilerine hitap edecek önemli bilgi ve tavsiyeler de yer almaktadır.

3. Metin

Fezā'ilü'l-vüzerā ve Haşā'ilü'l-ümerā

[1b] Bi'smi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

Çün güşāyiş-i ebvāb-ı kıl ü kāl ve 'urūc-ı medāric-i her-emr-i zībāl bī-per ü bāl sitāyiş-i İzid-i Müte'āl ve 'ināyet-i şalavāt-ı Resül ve aşhāb ü āl nā-müyesserdür. Ve şehenshāh, bi'smi'llāh bārgāh-ı mülk-i suḥanda bī-vāsıta-i ḥamd-i Ḥudā mānend-i sultān-ı bī-vezīr ü sipāh ārāyiş-i zīb ü ferden ḥālī vü ebter ve ḥaqq-ı ḥamdüñ edāsı ḥāric-i maḳdūr-ı beşer olduğu gündən aẓherdür. Lā-cerem cevher-i لسان الحال انطق من لسان المقال¹³ tāc-ı kelāma zīver ve ser-i suḥana zīb-i efser kılındı. Zīrā ol ma'nā-yı müşğīn ü mefhūm-ı 'anberīn 'abīr-i ta'bīr ile mu'abber ve sefir-i tefsīr ile müfesser kılınmaḳ niçe müyesserdür ki devḫa-i zikrinde nefsi-nāṭıka şāḫ-ı benān-ı beyāna hezār kalem eşledi ve bu cümle ile tu'me-i mā'ide ḥüsn-i ḳabūl olur bir mīve-i maḳbūl ḥāşıl itmeyüp taḫayyürden engüşt-i ḫāmeyī dendān-ı kalem-terāş ile dişledi.

Naẓm

Ḥamdine ben niçe olam tercemān
Ne kalem cārī vü ne gūyā zebān

Virmedi bir mīve eşcār-ı kalem
Kim dehānum ḥamdi için ter kılam

Bulmadı çün şāhid-i ma'nā şübūt
Ur suḫan menşūrına mühr-i sükūt

Ba'dehu güldeste-i reyāḫīn-i şenā cārüb-ı cenāb-ı Āl-i 'Abā el-müşerrefin bi-teşrif-i الا المودة فى القربي¹⁴ ḫāk-būs-ı ḳadem-i aşhāb u ḫadem-ı ḫayrū'l-verā [2a] olup bī'l-cümle perde-i 'uhde-i ādāb şürū' dest-i i'tizār

¹³ "Hâl dili, konuşma dilinden daha tesirli söz söyler."

¹⁴ "...akrabalıktan doğan sevgiden başka ..." (Kur'ân-ı Kerîm, Şura, 42/23)

u huzûc ile merfûc kılındıkda sebeb-i taştîr-i dîbâce-i taqrîr ve taşdır-i fâtiha-i levh-i tezkîr ve bādî-i sefir-i nādî-i nuţk u beyân ve bâ'îş-i şafir-i bülbül-i na're-zenân-ı zebân budur ki çün ber-mücib-i fehvâ-yı *من خلفنا* 'ādet-i kerîme-i Rabbü'l-erbâb ve sünnet-i seniyye-i Müsebbibü'l-esbâb eşref-i ülü'l-elbâbdan bir vâsıta-i güzîdeyi silsile-i 'uķûd-ı mevcûdâta zâbıta vü râbıta kılmağ için intihâb u istihlâf idüp bu zer'â ile def' ü ref' ü ihtilâf ve nazm-ı cem' ü itilâf kılmağdur. Ammâ Rûh-ı Kudsî-me'âşir bî-nâşir-ı 'anâşir ve meded-i tahtîk-i beden-i kâşir 'abâ'-i tekâlîfe taħammülde süst ü kâşir olduğı gibi ma'nâ-yı mezbûruñ dağı zuhûrunu ve kuvvet-i mezkûrenüñ fi'le şudûrunu bir vâsıtanuñ inzımâm-ı tedbîrine mevķûf kıldı kim aña vezîr dirler. Zîrâ egerçi sulţân nefsinde kâmil ü 'âdil ve temşiyet-i meşâlih-i salţanatda kâfi vü kâfil olmağa imkân vardur ammâ bî-vezîr-i kârdân hâl-i kişver muntazam ve mülk ü millet âbâdan olmaz.

Şîr

فاصابة الخلفاء فيما حاولوا
مقرونة باصابة الوزراء¹⁶

Zîrâ eger sulţân bi-nefsihi taşaddî-i emr-i vezâret ve tekeffül-i meşâlih-i vekâlet kılırsa pâdişâh vezîrden mümtâz olmaz belki vezîr ile şerîk ü enbâz olur. Pes her [2b] mertebenüñ bir şâhibi ve her bâbuñ bir hâcibi gerek ki dimişlerdür:

الحجل للرجل والتاج للراس
والعقد للعنق و في الخلاف بأس¹⁷

Ve sulţân bi-nefsihi mübâşir-i umûr olmağda çok maħzûr vardur. Bi'l-cümle hem cüft-i ħıffet ve 'urza-i ħaţar u âfet olmağ muķarrerdür ve

¹⁵ "... ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık." (Kur'ân-ı Kerîm, İsra, 17/70)

¹⁶ "Halifelerin (Padişahların) uğraştıkları şeyde doğru bir neticeye ulaşmaları, vezirlerinin doğru sonuçlara varabilmelerine bağlıdır."

¹⁷ "Utanma adam (insan) için, taç baş için, gerdanlık boyun içindir; (bunun) aksi sakıncalıdır."

nümāyāndur ki eşref-i merātib-i insān ‘ālem-i imkānda üçdür: Evvel nübüvvet, s̄āniyen hilāfet, s̄ālīşen vezāret-i sulṭāndur.

Ve sulṭān, bī-vezīr olmağa imkān yokdur; eger ola idi Hazret-i Kelīmu’llāh Mūsā bin ‘İmrān ola idi ve müdde’ā-yı mezbūra delīl-i nāṭık āyet-i *Qur’ān*’dur ki Allāhu Te’ālā lisān-ı Mūsā ‘aleyhi’s-selāmdan ḥikāyet idüp buyurur: اهلي واجعل لي وزيراً من ¹⁸ Pes ḥāliyyā emānet-i vezāreti ḥāmil ve ol me’ūnet-i müşkileye zāmin ü kāfil olmağ için ol rūḥ-ı şadr-ı beden-i ‘ālem ve şadr-ı erkān-ı Bārgāh-ı a’zām meclā-yı şūret-i saltanat-ı kübrā zübde-i zinde-i mevcūdāt-ı dünyā maşdar-ı āşār-ı vezāret-i bi-esrihā اهلهما ¹⁹ ما صدق مقال احق بها و

Şîr

علت الوزارة اذ علوت محلها
يا خير من عقد الامور و حلها ²⁰

ام الوزارة صارت جملة الولد
لكن بملك لم تحيل ولم تلد ²¹

Ya’ni vezīr-i Yūsuf-semiyy Āşaf-sīmā ḥūrşid-i semā’-i sehā nā’ib-i dem-i Mesihā Ḥazret-i Sinān Paşa,

Şîr

مسعود هر دو کیتی مختار این سه مولود
مقصود چار عنصر مورد و هفت کشور ²²

manşüb u muḳarrer kılınmışdur. Ḥaḳḳā bir vezīrdür ki, pīr-i ‘aql-ı küll aña ṭufeyl-re’y ü tedbīr ve hezār Büzürcmihr-i ḥured mihr-i ḥikmetine

¹⁸ “Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver.” (*Kur’ân-ı Kerîm*, Tâhâ, 20/29)

¹⁹ “Doğru söylediği söz kendini ve ailesini çok hak sahibi yapar.”

²⁰ “Ey işleri yoluna koyup (meseleleri) çözenlerin en iyisi! Sen vezirlik makamına yükseldiğinde vezirliği de yücelttin.”

²¹ “Vezirlik (düşüncesi) çocukları bir araya getiren (ortak nokta) oldu; ancak senin gibisine ne hamile kalındı ne de dünyaya geldi.”

²² “O; iki dünyanın mutlusunu, (kendisinden canlıların türediği) üç varlığın seçkini, dört unsurun gayesi, yedi iklimin sevilenidir.”

nisbet zerre-i hürd u hâkîrdür. Keff-i güherbârı vaqt-i şehâda keff-i şehâsın [3a] semâ ider ve himmet-i şab'-ı şâfi dem-i 'adl ü inşâfda kesr-i tāk-ı tākāt-ı Kistrâ kıılır.

Kasīde²³

Ey hāk-i cenābuñ güher-i kân-ı 'adālet
Na'l-i feresüñ efser-i hākān-ı 'adālet

Āfāka cenābuñdan eser bād-ı mürüvvet
Cūduñla yağar 'āleme bārān-ı 'adālet

Ṭartılmadı bir 'aql-ı selimüñ gibi cevher
Mevcūd olalı keffe-i mizān-ı 'adālet

Eyvān-ı sarāyuñda yaraşur eger olsa
Kistrā-yı 'Acem silsile-cünbān-ı 'adālet

Fermānuña 'ālem n'ola olursa musaḥḥar
Mīm-i dehenüñ mühr-i Süleymān-ı 'adālet

Zātuñdur eger var ise bir merkez-i inşāf
Re'yüñle döner ḥalka-i devrān-ı 'adālet

Taḥşil-i mizāc itmez idi 'ālem-i erkān
Ḥulkuñla sirişt olmasa ey kân-ı 'adālet

Pāşā-yı mu'azzam şeref-i şadr-ı vezāret
Feyyāz-ı kerem Āşaf-ı a'yān-ı 'adālet

Deryā-yı 'aṭā ebr-i şehā çarḥ-ı ma'ālī
Dārā-yı himem dāver-i devrān-ı 'adālet

Destüñde görüp dürr-i muşaffā-yı niğünüñ
Şandum kef-i pür-cūduñı 'ummān-ı 'adālet

²³ Bu kaside "Der-Vasf-ı Mehemmed Pâşâ" başlığı altında Nev'î'nin *Divan'*ında yer almaktadır. Bk. Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri *Nev'î Divan Tenkidli Basım*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 19-21.

Dür midür o yâ lüle-i engüştüñe kaṭre
Kef midür o yâ çeşme-i ḥayvân-ı ‘adâlet

Taḳdîr-i ezel maḥkeme-i ḥükm-i ḳazâda
Tevzî’ ideli ‘âleme fermân-ı ‘adâlet

Ḳânûn-ı kerem oldu vücûduñda müseccel
Yazıldı senüñ nâmuña ‘unvân-ı ‘adâlet

Nev’î şadef-i dilde dür-i vaşfuñı besler
Lâyık mı ola teşne-i nîsân-ı ‘adâlet

Dil şem’i yanar iki gözüm cüy olup aḳar
Ya’ni kapuña geldi bu cüyân-ı ‘adâlet

Dergâh-ı felek-rif’atüñe yüz süre geldüm
لطف تو و دست من و دامان عدالت²⁴

Tâ kim ten-i efsürdesine ḥalk-ı cihânüñ
Baḫş eyleye ‘İsâ-ı nefesüñ cân-ı ‘adâlet [3b]

Luṭfuñla muṭarrâ ola gülzâr-ı mürüvvet
Ser-sebz ola cûduñla gülistân-ı ‘adâlet

Pes ḥâṭır-ı müteşevvik ve himmet-i müsâ’id ü muvâfık oldu ki ba’z-ı fezâ’il-i vezâret ve ḥaşâ’il-i şadâret bâbında bir risâle terkîb idem ve ol bâba intisâbı olur cevâhir-i ḥikmet ü mev’izat ki sâbıkan kelâm-ı ekâbir-i ‘izâmda münselik-i silk-i muḳteżâ-yı maḳâm olmuş ola, her birin ḥüsn-i tertîb ile ‘arûs-ı kelâmuma zînet ve ḥuliyi-yi ḥalâvet ḳılam ve levâyiḥ-i zihn-i pür-melâl olan sevâniḥ-i le’âlden libâs-ı evşâf-ı şâḥib-i sa’âdete küstâḥâne zîb-i zeyl-i itmâm ve ıtırâz-ı iḥtitâm eyleyem. Ammâ recâ-yı mevfûrdur ki ruḥsâr-ı ḥacâlet dâmen-i ‘afv ile mestûr ve gubâr-ı ḥicâb ü ḥayret âstîn-i iḡmâz ile menşûr buyurıla ki büstâna gül ve Bedâḫşân’a la’l ve ‘ummâna lü’lü’ ‘arz itmek, ṭavr-ı kiyâsetden dürdür.

Ḥaşlet: Vezîr olan bâlâ-himmet ü kâmil-mürüvvet olup mişâl-i ebr-i Nîsân ḥuşḳ u tere birr ü iḥsânı yeksân ve a’lâ vü ednâya cûd u keremi firâvân vazî’ ü şerîf yanında mütesâviyân ḳavî vü za’îf ve tamâm u kemter luṭfuna nisbet berâber gerek ve mânend-i âfitâb bülend ve pest-sâyesi

²⁴ “Senin lütfün, benim elim ve adaletin eteği...”

müstemir ve çeşme-sâr-ı 'aṭâsı hâr u ḥasa ve kes ü nâ-kese münhemir olmak emr-i mühimdir.

Kıṭ'a

ای بوده بر معارج اقبال کام جوی
وی کشته بر ممالک افاق کامیاب
تو ابر و بحر موهبتی بر همه ببار
تو افتاب عاطفتی بر همه بتاب²⁵

Ve ihfâ-i esrârda ḥavşalası bahr ile hem-mikdâr ve taḥammül-i eşkâl-i meşakḳatde küh-temkîn ü zemîn-vaḳâr olmak lâzımdur [4a] ki a'ḳbâ-i 'ibâdu'llâha müteḥammil olup evzâr-ı salṭanatı çekmede a'yâ vü kâhil olmadığı eelden vezîr ile müsemmä olmuşdur.

Fâ'ide: Bende-i muḳbillere ri'âyet ve nâ-ehl ü müdbirlere ihânet vâcibdür. Zîrâ eger eyüler murabbâ ve yaramazlar 'aṭadan müberrâ olmayalar nîk ü bed mümtâz olmaz; belki eyüler dahî kemlige âgâz idüp ve kemler kemliginden vâzgelmezler.

Beyt

نیک را بد مدان و بدرا نیک
تا بد و نیک میشود ممتاز²⁶

Ḥulq: Ri'âyet-i 'ulemâ ve rağbet-i şuleḥâyı sebab-i taḳarrüb-i Ḥudâ ve zuhr-ı yevm-i cezâ bilmek gerek.

Hikâyet: Sulṭân Maḥmūd-ı Ğaznî -ki ğarḳ-ı raḥmet-i Rabb-i Ğanî olamuttasıl bu üç işkâl ile pây-i semend-i vehmi 'iḳâl-i ihtimâlden ḥâlî degül idi ki, evvelâ kendüsi 'ale'l-yaḳîn selîl-i şulb-i Sebük Tegin midür ya degül midir? Şâniyen âhîretde müstahaḳḳ-ı mağfîret olur mı, olmaz mı? Şâlişen

²⁵ "Ey murad ve şansın göklerini araştıran, ey mutluluk elde edenlerin memleketlerinin göğünde dolaşan; sen ihsanların bulutları ve denizleri(sin), herkesin üzerine saçıl. Sen cömertlik güneşi(sin), her yerin üzerine parla!"

²⁶ "İyi ile kötü ortaya çıkmadan iyiyi kötü, kötüyü iyi bilme..."

العلماء ورثة الانبياء ²⁷ ḥadīs-i şahīḥ-i Muṣṭafā mıdur şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem?

Niçe rüzgār meydān-ı tahayyürde semend-i vehm ü gümāñ ile cevelān ve deryā-yı tefekkürde sefīne-i zann u ḥisbān ile seyerān idüp ve miyān-ı muḥīṭ-i tereddüde ğavvāş olup hergiz kenār-ı yakīne ve cevher-i ḥāşş-ı temkīne dest-res bulmamış idi. Āḥir bir gün 'ulemā'-i zamānuñ birisi bārgāh-ı 'izzet-nişānına ḥāzır olup şafvet-i cevherinden āyine-i 'aḳīdesinde muşavver olan şüret-i kerāmet ve muḳteżā-yı erīḥiyyet-i cibillet muteḳāzī olup ḥadd-i ikrāmı nām ve luṭf-ı sezāvārı mā-lā-kelām bezl idüp belki derece-i muntazırdan efzūn nazar-ı 'āṭıfetine maḳrūn kıılır. Pes ol gice [4b] āfitāb-ı semā'-i iştıfā' şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mā-tevārüdi'-ş-şubḥi ve'l-mesā ḥazretini ḥ'ābda görür. Cevāb-ı dür-bār ve lafz-ı cevāhir-nişārları bu olur ki: ²⁸ یا ابن سبکتین اکرمک الله کما اکرمت وارثی Ya'ni ey halef-i şıdık u ciger-güşe-i Sebük Tegin, Ḥaḳ Te'ālā rüz-i cezāda mīzān-ı günāhuñ sebük ve terāzū-yı şevābuñ sengin idüp ḥil'at-i tekrīm-i ^{متقابلین} ile müşerref kılsun ki benüm vārişümden ḥurde-i ikrām ve ḥişşe-i tevāzū'ı dirīğ kıılmadıñ... Ol ḥulḳ-ı 'aẓīmüñ bereketine niçe zamān ḥallinde 'āciz olduğuñ mücmel bir ānda münḥall oldı ve min ba'd recā-yı vāşıḳdur ki devlet-i dāreynüñ cem'ine lāyık olasin.

Şi'r

خرد کفت بامن که مطلق بکوی
بفرخنده پی مرد والا طلب³⁰

چو دانی که دانش به از چیز هاست
همه چیزها راز دانا طلب³¹

²⁷ "Ālimler peygamberlerin varisleridir." (Tirmizî, İlm,19).

²⁸ "Ey Sebük Tegin'in oğlu, benim vārisime/elçime ikramda bulunduğun gibi Allah da sana ikramda bulunsun!"

²⁹ "İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler (giyinerek) karşılıklı otururlar." (*Kur'ân-ı Kerîm*, Duhan, 44/53)

³⁰ "Akıl bana yüce talepli kişinin kutlu adımıyla, 'Kesin konuş' dedi."

³¹ "Bilginin her şeyden daha iyi olduğunu anladığıında her şeyi bilginlerden talep et."

İşâbet: Eger müte'allikât-ı hânedân ya bendegân-ı erkân veya ahâlî-i a'yândan birisinin hakkında meşâmm-ı firâsete râyiha-i şerr ü nifâk ve âyine-i fikrete ğubâr-ı ğadr u şikâk irişe, ol şahşı kam' u tenkîl bâbında tahrik-i rûzgâr-ı ta'cîl kılmamak gerek. Zîrâ mehd-i terbiyette bir nefsi-kâmil perveriş bulup hâşıl olunca, mâder-i zamâne şîr yerine cânlar eritmişdür ve bâğbân-ı dehr her nahl-i zindegânide bir semere-i tayyibe izhâr kılinca hezâr nuķûd u ezhâr-ı leyl ü nehâr çürütmüşdür. Ammâ bir bâğinün marâz-ı kesri-hâtırına 'ilâc-ı cüz'î ile iltiyâm u imtizâc virmek kâbil ve ğulle-i ğağab u hıķdını şarâb-ı tesliyet ve müdâvât-ı müdârât ile teskîn [5a] hâşıl olur.

Meşelâ, hikâyet iderler ki Pervîz-i Kistrâ'nun zümre-i etbâ' ve cerîde-i eşya'ından bir emîr-i kavî-tedbîr ve bir Dârâ-yı rûşen-re'yi var idi ki nihâl-i vücûdı bâğ-ı terbiyet-i Pervîz'de neşv ü nemâ bulmuş idi. Aşhâb-ı si'âyet sem'-i Kistrâ'ya işâbet itdirdiler ki emîr-i mezbûr rûy-ı velî-nî'metine kemân-ı hilâf u 'inâd çekmege 'âzim ü râstlık revişin tîr-i pertâb gibi yabâna atmağa câzim olmuşdır. Eger bu ma'nâ-yı muzmer tesvîf ü imhâl ile şüret-i zühûr bula, sâ'ir serverân-ı hadem daĥi câdde-i itâ'atden dîr olmaları muķarrerdür.

Pes Kistrâ, havâşş-ı hazret ile bu bâbda meşveret idüp kur'a-i tedbîr bu re'y üzre tedvîr olındı ki anı bend-i girân ile esîr kıllalar, tâ ki sâ'ir nazîrlerine numûne ola. Çün ol gün güzer idüp şabâh-ı diĝer oldı. Kistrâ, hürşîd-mişâl serîr-i âsmân-mesîrine şu'ûd idüp çün şahş-ı ma'hûd dîvân-ı keyvân-mekânda nümâyân oldı. Kistrâ anuñ ile mülâtafe vü istînâs idüp mertebe-i akrândan hezâr şabaķa berter bir mevzî-i şerîfe iclâs buyurdu ve teşrîf-i hâl'inden mâ'adâ nuķûd-ı zehâ'ir ve nefâ'is-i cevâhir ile havşala-i hürşını mümtelî idüp sâhat-i sînesin bih-i nihâl-i kîneden bi'l-küllîye hâlî kaldı.

Şikâat-ı hazret maķâm-ı halvetde istikşâf-ı zamîr şalup didiler ki: "Şafha-i âyine-i re'y-i zulmet-zidâ-yı şâh noķta-i mevhûm-ı tereddüdden zengâr bulmamışdır ve nûr-ı âfitâb-ı idrâkine ğamâm-ı şübhet hicâb-ı dîdar olmamışdır. İmzâ'-i 'âzîmetlerine sebep-i muhâlefet ne idi ve vefâ'-i 'ahde naķz-ı mî'âd hilâf-ı mu'tâd iken ne dâ'îye ile tercîh [5b] olındı?" Pervîz eyitdi: "Ben muhlişân-ı devletün mazmûn-ı icmâ'ın târik ve muķteza-yı maşlahata muhâlif tarîķa sâlik olmadum; ammâ ol ķadrüne

şehbâz-ı te'emmüli nişîb ü firâz mesâlikde pervâz itdürdüm ve her 'uzvını ki bend-i zincir itdüm, kayd-ı teshîre gelmedi. Âhîr 'uzv-ı dil ki sulţân-ı cevârihdür, anı aġlâl-i kerem ile kayd-ı selâsil itdüm; sa'ir a'zâsına daġi ol kaydı şâmil kıldum ki hiçbirisi hilâf-ı hâtır harekete kıdır olmaya. Zîrâ bend-i âhenîn dendân-ı sühân ile ġall olunmak âsândur; ammâ kerem ile olan 'ikâl ü selâsil zûr-bâzû ile inġilâl müşkildür."

Kit'a

دامیست نکویی که بدان صید توان کرد
مرغ دل انسان وجه باشد به ازین صد
چون صید تورا دانوره صید کشا دست
زنهار بدست ارتواین صید باین قد³²

'Arabî

خذذا لعفو وامر بعرف كما
امرت و اعرض عن الجاهلین
ولن فی الكلام لكل الانام
فمستحسن من ذوی الجاهلین³³

Te'ennî vü imhâl ile niçe yaramazlıklar eylüge intikâl ider ki ġükemâ dimişlerdür:³⁴ قد يعزب العقل ثم يؤب و يفسد الامر ثم يصلح و يسكر المرء ثم يضحو و يكدر الماء ثم يصفو Ya'ni âfitâb-ı 'aql hiçcâb-ı ġurûbda iken, şubġ-ı sa'âdet irişüp tûlû' ider ve emr-i fâsid ü muġtell rüşd ü şalâġa mübeddel olur ve sekrân-ı ma'şiyet hidâyet-i ġaġġ'a muġarenet ile şâġi vü mâ'-i mükedder tevaġġuf u sükûn ile şâfi olur dimekdür.

³² "İyilik bir tuzaktır, onunla insanların gönül kuşunu avlayabilirsin. O avdan daha iyi ne olabilir ki! Senin insanların kalbini avlaman için yol yordam açıktır; mutlaka bu avı bu yöntem ile ele geçir."

³³ "Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir." (*Kur'ân-ı Kerîm*, A'raf, 7/199) Herkese güzel, yumuşak bir şekilde konuş, makam sahibi insanlara yakışan yumuşak sözlü olmaktadır."

³⁴ "Akıl bazen zorlanır, acı çeker sonra rahatlar; işler bazen bozulur sonra düzelir. Kişi bazen sarhoş olur sonra uyanır ve bazen su bulanır sonra durulur."

Κίτ'α

بگو بحمله گیتی کجا تواند یافت
 [6a] کسی که نسبت عیبی بد و محال بود
 بیوستان بزرگی اگر نهال شود
 باسمان معالی اگر هلال بود³⁵

'**Azîmet:** Mühimmât-ı mülk ü millet dâhil-i hayyiz-i suhûlet olma-yup belki her kâr-ı hürd u sebük sengin ü büzürg 'add olunmak gerek ve maşlahat-ı hâl-i imrüz ferdâ-yı istikbâle havâle kılinmayup ibnü'l-vaqt olmak lâzımdur ki ferdâ için daği efrâd-ı meşâlih müheyyâdur ve câ'izdür ki hâlâ müteyessir olan emr-i istikbâlde müte'assir belki mümteni' ola. Huşûsâ zât-ı kerem-nihâd, zemâyim-i ahlâkdan şıfat-ı ihmâle mu'tâd olmamak icâb ide.

Mu'âmele-i Şâh-ı Vezîr: Vezîr-i dîvân, dil ü dîde-i sulţân ve zebân-ı fermân ve güş-ı iz'ân-ı şâh-ı cihân gerekdür ki tâ cemî'-i meşâlih-i mülk ü mâl ve leşker ü ra'ıyyet ü 'iyâlde ittihâd üzre olup şab'ına lâyiğ olan umûrı meşveretde kendü a'zâ vü cevârihi gibi aña i'timâd ide.

Dîger: Vezîr, mir'ât-ı dîdâr-ı emîrdür. Pes çün her âyîne cevher-i âyinede şafâ ola, cemâl-i sulţâna meclâ olup cemî'-i şuver ü ef'âli anda bi-'aynihâ görünür. Ammâ mādām ki şüret-i âyinede küdüret olup belki muhtelü'l-mizâc ola, elbette gösterdüğü eşkalde ihtilâl ü i'vicâc olur. Nitekim dimişlerdür: ³⁶ افة الامير سخافة الوزير Melik Erdeşîr bin Bâbek bu kelâm-ı bā-nemeki pistân-ı hikmetden şîr-şıfat revân itmiş idi ki السلطان كالدار
³⁷ Ya'ni sulţân müşâbih-i serây-ı 'âlî-cenâbdur, vezîr-i şâ'ib-re'y ol serây-ı 'izzet-sezâya meşâbe-i bâbdur ve tārîka-i ulu'l-elbâbda [6b] serâya hîlâf-ı bâbdan duhûl şavâb olmaz. Eger nâgâh vesîle-i rağ'-ı ruğ'a ve 'arż-ı hâl ile bir küstâh mağall-i su'âl-i sulţâna mecâl bula hâcib-i dergâh def'inde ikrâh itmek gerek ki

³⁵ "Söyle, kişi tüm dünyayı bir hamlede nasıl elde edebilir? Büyüklük bahçesinde fidan da olsa, yücelik göğünde hilal de olsa kusurlarına nispetle kişinin bunu yapması imkansızdır."

³⁶ "Emirin felaketi, vezirin akılsızlığındandır."

³⁷ "Sultan ev gibidir, vezir de onun kapısıdır. Eve kapısından gelen girer, kim de kapı dışında başka bir yerden gelirse giremez."

mehābet-i salṭanat ve hikmet-i vezāret tebāh olur. Muḥaṣṣal-ı kelām, serāy-ı vāhidde bāb müte'addid olmak fāsiddür. Li-münşī'ihī'l-ḥaḳīr:

Her kim eylerse ol kapuya niyāz
Kapuyı tıydu oldu maḥrem-i rāz

Götürüp gel ḥicābı himmet ile
Girelim ol kapuya ḥidmet ile

Ni'metine meges gibi üşelüm
Kapudan ḳovsa bacadan düşelüm

Diger: Ve 'ale'l-ıtlāk ṭavā'if-i ra'yyet ü sipāhdan ferd-i vāhid vezīr ḥaḳkında si'āyet ü nifāk ḥayyizine vārid olmamak gerek ki ṭa'n-ı vezīr, ṭa'n-ı pādīşāhdur; zīrā maḳsim-i erzāk-ı 'ibād olan ḥār-ı dīde-i ḥussād ve maḡdüb-ı erbāb-ı baḡi vü 'inād olagelmışdür. Vechi budur ki her ḥōdbīn-i bī-'ırz u temkīn merkeb-i ḡurūra süvār olup meydān-ı temennāda cevelān ü reftār kıılır ve bu tevāḳḳu'-ı nā-be-mevki' ile ḥaddinden müte-cāviz mertebeye fā'iz olmaḡa sa'y idüp manşib-ı 'ālīye mutaraṣşid olur ve bu hevā-yı nā-puḥte bed-baḥtuñ dīk ü dimāḡında ḡaleyān idüp gitdükçe mizācı fāsīd olup ni'met-i ekābire ḥāsīd olmaḡa başlar. Āḥir duḥān-ı nār-ı ḥased āyīne-i idrākin sedd idüp cāhilāna tesvīl-i şeyṭān ile fesādlara mübāşeret ider ki erkān-ı mülke zarar u ḥüsrān yetiştirür. Bu maḳūlelerden ḥazer gerek... Muḥaṣṣal-ı kelām, āḳıl yanında vezāret gibi emr-i müşkil olmaz ve bu şer'ate mülābis olmaḡa [7a] bir zāt-ı kāfi vü kāmīl bulunmaz.

Ḥavāṣṣ-ı Vezīr: Vezīr-i vālīde himmet-i āli vü adl-i mecbūl ve inşāf-ı ḡarīzī ve fazl-ı müşārün ileyh ve 'aḳl-ı medārūn 'aleyh ve tecrübe-i müstefād ve ḥulḳ-ı kerīm ü ṭab'-ı cevād ve manzar-ı behiyy ü maḥber-i ḥamīd ve fehmi-ḳarīb ü ḡavr-ı ba'īd ve ḳavl-i bī-kelāl ü istimā'-ı bī-melāl ve diyānet-i bā-işfāk u muṭāva'at-ı bī-nifāk ve luṭf-ı bī-'acız u 'unf-ı bī-zulm ve 'afv-ı zī-cürm ü ḥilm-i şalābet-ma'cūn ve tevāzu'-ı mehābet-maḳrūn ve taḥarrī-i emr-i ḥisāb u kitāb ve ma'rifet-i cüz'ıyyāt-ı ādāb-ı salṭanat ve meḳādīr-i ṭabaḳāt-ı her-millet, cümleten mevcūd u müstefi gerek dirler; ammā sultān daḡi vezīr-i munşif olanı ri'āyetde nā-güzīr olup ve ḥilāfi ile muttaşif olandan ictināb u girīz itmek gerek ki Mūsā, Fir'avn'a 'arż-ı imān

kıldıkda ol kâfir 'avn-i Raḥmân'ı iz'âna kâbil idi, lâkin vezîr Hâmân meşvereti ile 'inâd idüp kâ'il olmadı dirlir.

Diger: Vezîr, her emrde 'adâlet ü tavassuḥ gözlemek vâcibdür ki meşelâ, eger ri'âyet-i eṭrâf u ra'iyetde mütemahḥız olup sîne-i aşḥâb-ı iltimâsı dest-i redd ile def' ü sedd itmeye; belki kazâ'-yı havâ'ic-i nâs ve is'âf-ı me'mûlât-ı eşḥâşda çeşmesâr-ı 'aṭâsını fâ'iz kıla; ḥimâyet-i ṭaraf-ı sultân ve beytül-mâl-i fuḳarâ vü leşkeriyân mühmel ḳalır ve eger muḥâfazat-ı emvâlde sâlik-i ṭarîḳ-ı taẓyîḳ ola lâbüdd mazḥar-ı ḥased ü 'adâvet-i muḳarrebân-ı ḥazret-i salṭanat ve şikâyet-i cumhûr-ı leşkeriyân-ı devlet olmaḳ lâzım gelür ve bu varṭa-i ḥaṭâr [7b] hâ'ileye duḫül ve bu eşḡâl-i bisyâr ḡâ'ileye mübâşeret ü ḫulûlden soñra her ân ki esbâb-ı mühimmât-ı salṭanatdan bir emr-i cüz'ünüñ ruḥsâr-ı ḫuşûli ḫicâb-ı imtinâ'a düşe yâḫûd eşḫâ'-yı memâlik-i maḥrûseden bir nâḫiyede fetḳ ü ḫalel vâḳi' ola, hedef-i tîr-i 'itâb-ı sultân 'urza-i i'tirâz-ı mu'terizân olmaḳ muḳarrerdür ki vezîr-i ḫâḳim nabz-ı mizâc-ı memleket bilmekte ḫâzîḳ ve teşḫîş-i marâz-ı millet ve ḳânûn-ı müdâvât-ı 'arîza-i ra'iyetde kârsâz u fâ'îḳ olmaḳ mühimdür diyü âvâz-ı teşnî'i bülend iderler. Gerü bu cümle derd-i ser ü teşvîr-i zamîr ve kedd-i nefis ü ḫidmet-i bî-taḳşîr ile eger niçe mâḫ u sâl umûr-ı memleket muntazamu'l-ḫâl olup ḡonce-i ṭarâvet-i bâḡ-ı cihân ḫüsn-i tedbîr ḫasebince şüküfte vü ḫandân ola. Yine erbâb-ı aḡrâzdan eşnâf-ı bî-inşâf bu taşnîfüñ terânesine âḡâz iderler ki pâdişâh-ı cihânunuñ te'sîr-i devleti ile nizâm-ı mezbûr bî-vesâṭet-i sa'y-i şerîk ü enbâz ḫâşıldır. Zîrâ pâdişâh-ı cihân her ednâ ḳulını bu ḫidmet-i esnâ ile teşrîf ve bu kerâmet-i mühennâ ile tavşîf buyursa, her fi'li rüşd ü necâḫ ile mevsûm ve her vaẓ'ı fevz ü felâḫ ile mersûm olur idi diyüp ve bî'l-cümle zâḫir olan meḫâsin-i âşârı semere-i zamîme-i iltifât-ı pâdişâhî ve netîce-i temîme-i tefvîz-i salṭanat-penâhî bilüp maḳâbîḫ-i eṭvârı maḫz-ı reşâḫât-ı ḳalem-i [8a] vezîr ve ḡullât-ı istiklâl tedbîr-i pür-taḳşîr zann iderler.

Ve'l-ḫamdü lillâhi te'âlâ evvelen ve âḫiren bâṭınen ve zâḫiren ol ḫazret-i sultân-ı bî-vezîr dîvân-ı kazâ vü ḳaderinden 'ibâd-ı zu'afâ için bir vekîl-i kavî-tedbîr ve ḫâkim-i rüşen-zamîr taḳdîr itdi ki eger Âşâf bin Berḫiyâ ve Büzürcmihr-i Kîsrâ ve Beydebâ-yı Feylesof ve Nizâmü'l-mülk-i Selḫûḳî ve 'Amîdü'd-dîn-i Salḡurî bu cümleñüñ kevâḳib-i vücûdı müşârun ileyh vezîrünüñ devr-i zamânına iḳtirân ide idi, hengâm-ı teysîr-i mühimmât-ı meşâliḫ ve eyyâm-ı tedbîr-i mübhemât-ı menâciḫde her biri

āfāḳ-ı ḥumūl u ğurūbda āfil olup envār-ı re'ÿ-i zāmīrleri muẓmaḥill ola
idi.³⁸ لكل زمان دولة و رجال و لكل رجال مكنة و مجال

Kıṭ'a

صیت این دولت بکیرد جمله اقلیم جهان
تا که باشد کار ساز ملک سلطان رای تو³⁹

سلطنت چون طفل روز افزون بود در مهد عهد
تا نماید دابه کی فکر اصابت زای تو⁴⁰

نو عروس ملک بند و زیور انصاف و عدل
تا کند مشاط کی کلک جهان ارای تو⁴¹

Hemīşe vācib-i te'ālā ol şāḥib-i sa'ādetüñ cevher-i vücūdın iltizām-ı
'araz-ı 'arizādan münfek ve eẓdād u neḳā'izin mümteni'ü'l-vücūd ve
müstehlik ḳılsun.

Du'ā: Cihān bekām ve felek bende ve mülk dā'ī, ümīd tāze ve devlet
ḳavī ve baḥt cevān, fütūḥ sūy-ı yemīn ve su'ūd sūy-ı yesār, sipihr pīş-i
rikāb ve zamāne zīr-i inān, āmīn.

³⁸ "Her zamanın (kendisine uygun) bir devleti ve adamları ve adamların da
(kendilerine göre) bir güç ve kuvveti vardır."

³⁹ "Senin sultanî fikrin ve görüşün olduğu sürece, bu devletin şöhreti bütün dünyayı
sarat."

⁴⁰ "Senin isabetli fikrin sütanneliği yaptığı müddetçe padişahlık, zamanın beşiğinde
günden güne büyür."

⁴¹ "Dünyayı süsleyen senin kalemin oldukça, yeni mülk gelininin süsü, adalet ve insaf
olacaktır."

KAYNAKÇA

- ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin (2009), "Siyâsetnâme", *DİA*, Cilt 37, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 304-306.
- ARSLAN, Mehmet (2013), *Osmanlı Sadrazamları, Hadikatü'l-vüzerâ ve Zeyilleri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir (1332), *Siyâsete Müteallik Âsâr-ı İslâmiyye*, İstanbul: Kader Matbaası.
- CANATAN, Kadir (2014), *İslam Siyaset Düşüncesi ve Siyasetnâme Geleneği*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- ÇOLAK, Orhan (2003), "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyograyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1/2, s. 339-378.
- DİRİÖZ, Meserret (1977), "Nev'î", *Türkoloji Dergisi*, Cilt VII, s. 83-102.
- DONUK, Suat (hzl.) (2015), *Nev'izâde Atâyî Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmületi'ş-Şakâ'ik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İPŞİRLİ, Mehmet (1977), "Nahifî'nin Nasîhatü'l-vüzera'sı", *TED*, S. 15, s. 15-27.
- İSEN, Mustafa (2006), "Estetik Nesir", *Türk Edebiyat Tarihi*, Cilt 2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 81-90.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1955), "Büyük Selçuklu Veziri Nizâmülmülk'ün Eseri: Siyâsetnâme ve Türkçe Tercümesi", *Türkiyat Mecmuası*, XII, s. 231-256.
- KOÇ, Mustafa (2007), *Kınalızâde Ali Çelebi Ahlâk-ı Âlâ'î*, İstanbul: Klasik Yayınları.
- KORTANTAMER, Tunca (1991), "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, S. 11, İstanbul, s. 215-228.
- KÖSE, Hızır Murat (2009), "Siyaset", *DİA*, Cilt 37, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 294-299.
- KUT, Günay ve Nimet Bayraktar (1984), *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1962) "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten*, s. 167-194.

- _____ (1963), "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *TDAY Belleten*, s. 89-115.
- MAZIOĞLU, Hasibe (2014), "Nev'î'nin Hayatı ve Kişiliği," *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- SEFERCİOĞLU, Nejat (2014), "Nev'î, Yahya", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3071> (24.10.2016).
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H. (1993), "Cigalazâde Sinan Paşa", *DİA*, Cilt 7, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 525-526.
- TULUM, Mertol ve M. Ali Tanyeri (1977), *Nev'î Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- UĞUR, Ahmet (2001), *Osmanlı Siyâset-Nâmeleri*, Ankara: MEB Yayınları.
- UĞURAL, Hüseyin Ragıp (1992), *Defterdar Sarı Mehmet Paşa Devlet Adamlarına Öğütler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YÖNTEM, Ali Canip (1996), "Dördüncü Murâd Devrine Dair Kadızâdenin Bir Manzumesi", *Prof. Ali Cânîp Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, hzl. Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan, İstanbul: Sözlere Yayınları.
- YÜCEL, Yaşar (1988), *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar, Kitâb-i Müstetâb, Kitâbu Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn, Hırzû'l-Mülûk*, Ankara: TTK Yayınları.